

YALNIZ KİTAP-Orhan Tüleylioğlu

Kitap yakmaktan daha kötü suçlar vardır. Bunlardan biri de kitap okumamaktır.

Ray Bradbury

Tarih boyunca kitaba duyulan hınç, hiçbir nesneye duyulmamış. Diktatörlerin en büyük düşmanı kitap olmuş; önce okuma alanını daraltmışlar, olmamış yasaklamışlar, olmamış yakmışlar... Yalnız kitapları yazan yazarları değil, okuyanları da hapse atmışlar. Ama yakarak, yasaklayarak bir kitabı yok etmek olanaklı olmamış. Kitap her defasında küllerinden yeniden doğmuş...

Orhan Tüleylioğlu bu çalışmasında, kitap düşmanlığına ışık tutarken, kitap sevgisine, kitabın yaşamımızdaki yerine dikkat çekmektedir. Okumadan, düşünmeden, öğrenmeden geçen bir ömrün gerçekten yaşanmış sayılamayacağını söylemektedir.

Maksim Gorki

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük yazarlarından biri olan *Aleksey Maksimoviç Peşkov* ya da herkesin bildiği adıyla **Maksim Gorki**, küçük yaşta yetim kalıp, okuyamamış, yoksul bir hayat sürmüştü. “Acı” anlamına gelen “Gorki” takma adını da bu yüzden almıştı. Babasını kaybettiğinde, annesiyle dedesinin yanına sığınmış, bir süre sonra da annesini kaybetmişti. Annesinin toprağa verilmesi sonrası dedesi şunları söyleyecekti: “*Aleksey, madalya değilsin ki, seni boynumda taşıyayım. Git ekmeğini kazan.*”

Maksim Gorki, kendi hayatını anlattığı kitaplardan biri olan “**Ekmeğimi Kazanırken**”de, “*Bende iyi olan ne varsa hepsini kitaplara borçluyum*” diyordu.

Her kitap, önünde yepyeni ve yabancı olduğu bir dünyaya açılan bir pencereymiş gibi gelir ona.

“Kitaplar, hızla ilerleyen bir trendeymişim gibi yeni yeni görüntüler, türlü dünyalar seriyordu gözlerimin önüne.”

“Hemen hemen her kitabın sayfalarından, beni durmadan kışkırtan, bilinmeye doğru çağıran, yüreğime saplanan acı ama ısrarlı sesler çıkıyordu sanki. Kitaplar, dünyayı bir tül gibi sarıyor, insanları, daha iyiyi daha güzeli istemeye iten umutlarla dolduruyordu. Her kitap, gözlerim onlara değdiği ve aklım onlarla ilişki kurduğu anda canlanıveren harfler ve sözcükler halinde kâğıt üzerine çakılmış bir ruh gibi geliyordu bana.”

“Ruhumda tüm insanlara karşı, kim olursa olsun bütün insanlara karşı-okuduğum kitapların sayısı arttıkça derinleşen-bir ilgi doğdu. Bu görüşlerimin içtenliğine yürekten inanmış biri olarak herkese şunu söylemek isterim: Kitapları seviniz; onlar yaşamınızı daha çekilir hale sokacak, size dostça hizmet ederek düşüncelerin, duyguların ve olguların dolaşık ve gürültülü karmaşasında yolunuzu bulmanıza yardım edecek, kendinize ve başkalarına saygı duymayı öğretecek, yüreği ve aklı, dünya ve insanlık sevgisiyle dolduracaktır.”

Kitapların Yaydığı Aydınlık

Hazırlıkları 1935’te başlayıp özgün biçimini 1937-1946 yılları arasında alan **Köy Enstitüleri**, yeni insanı yetiştirmeye ve ülkenin kalkınmasını desteklemeye yönelik büyük bir eğitim patlaması yaratmış, böyle bir başarının 2. Dünya Savaşı’nın ortalığı kasıp kavurduğu yıllarda sağlanabilmesi dünyayı şaşkına çevirmişti.

Dönemin İlköğretim Genel Müdürü **İ. Hakkı Tonguç**, bütün enstitü müdürlerine yolladığı bir yazıda: “*Şartlar ne olursa olsun, mevsim hangi mevsim olursa olsun, öğrencilere her gün serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır.*” diyordu.

Köy Enstitüsü mezunu, halkçı, devrimci bir aydın olan ve şiir, öykü, roman, anı ve çocuk yazınında çok değerli yapıtlar veren **Talip Apaydın**, “Okuyan insan düşünen insandır.” der ve nasıl kitap tutkunu olduğunu şöyle anlatır:

“Düşünen insan, tüm gelişmelerin itici gücüdür. Yalnız itici güç değil, yaratıcısıdır da... Durgun bir toplumu kımıldatmanın, yürütmenin en kestirme yolu, o toplumun insanlarını kitap okuyan, okudukları üstünde düşünen, tartışan bir kişiliğe sokmaktır.”

“Okumak da okuya okuya öğreniliyor. Her okudum diyen insan iyi okumuyor. Bir romanı okumak salt olayı koğuşturmak demek değil. Dil ve anlatım inceliklerini, yazarın dünya görüşünü, insan sıcaklığını yakalamasını ve dil ile yarattığı sanatsal güzellikleri, okura ilettiği mesajı bulup ondan yararlanmak, ondan beslenmek gerekiyor. ‘İyi bir roman, iyi bir öykü insanı değiştirir, insanın düzeyini yükseltir.’ sözü ünlüdür. İnsan giderek buraya varıyor. Okuduğu kitaplardan gerçekten yararlanmanın yolunu buluyor. Okuma alışkanlığı bir beslenme biçimine dönüşüyor. Öyle ki, okumadan duramaz oluyorsunuz.”

“Kitap okuyan insanlar kimi çevreleri çok rahatsız eder. Hele kitap düşmanlığının yaygınlaştığı, yukarıdan aşağı bir baskı aracı haline geldiği dönemlerde çok okuyan kişiler suçlu gibi görülür. Kitap okuyan insan, en sağlıklı düşünen insandır...”

“Eğer Köy Enstitüleri kapatılmasaydı. 1956 yılında Türkiye’de okulsuz köy, öğretmensiz okul, okuma alışkanlığı kazanmamış bir tek öğrenci kalmayacaktı. Planlar buna göre yapılmıştı. Yazık oldu...”

Kitap Yakma Şenliği

Tarih boyunca kitaba duyulan hınç hiçbir nesneye duyulmamıştır. Diktatörlerin en büyük düşmanı kitap olmuş; yasaklanmış, yakılmıştır...

En kolay yönetilen toplulukların okuryazar olmayan topluluklar olduğunu çok iyi bilen yönetimler okuma alanını daraltmaya çalışmışlardır. MÖ 213 yılında Çin İmparatoru Şih Huang-ti, okumaya son vermek amacıyla ülkedeki tüm kitapları yaktırmaya çalışmıştır.

10 Mayıs 1933’te Berlin Üniversitesi’nin önünde, öğrenciler tarafından milyonlarca kitap bir araya toplanmış. Ellerindeki meşaleleri kitapların üzerine atanlar bir yandan da şunları söylemişlerdi: “Alman düşmanı kitapları yakan bu ateş, kalplerinizde de vatan sevgisini tutuştursun.”

Ama yakarak, yasaklayarak bir kitabı yok etmek olanaklı olamamış. Kitaplara haçlı seferi açan Naziler de 12 Eylül’de milyonlarca kitabı ateşe verenle de yaktıkları kitapların tüm nüshalarını ortadan kaldıramadıklarını çok iyi biliyorlarmış. Bu, aynı görüşleri paylaşanlara ya da aynı kitaplara sahip olanlara yönelik bir mesajmış: Korkutmak, sindirmek, düşünmeyi engellemek...

14 Haziran 1953’te, başkan **Eisenhower**, Dartmouth Koleji’nde yaptığı ünlü konuşmasının bir yerinde şöyle diyordu: “Kitap yakanlara katılmayınız. Yanılgıları, onların her zaman var olduklarını gösteren delilleri ortadan kaldırarak saklayabileceğinizi sanmayınız. Kendi anlayışınıza göre, yaptığınız işin kötü olduğuna inanmadıkça, kitaplığınıza gidip herhangi bir kitabı okumaktan korkmayınız. Tek sansürünüz kendi anlayışınız olmalıdır.”

Kitap ile Çalar Saat

V. Karl’ın, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı sarayında bulunan elçisi Busbecq, 1 Haziran 1560’ta İstanbul’da tamamladığı dört elçilik raporunun üçüncüsünde, Osmanlıların matbaayı kullanmaya karşı isteksizliğini, şu sözlerle açıklamaya çalışıyordu:

“Yeryüzünde Türk’ler kadar, başka ülkelerin yararlı icatlarını kolaylıkla alan bir millete rastlamak zordur... Buna rağmen nedense kitap basmaya ve çalar saat kullanmaya bir türlü ikna edilememişlerdir...”

Kitap ile çalar saatin ortak özelliği mi? Her ikisi de insanları uyarmaya ve uyandırmaya yarar...

Ütopya Adasındaki Kitaplar

Thomas More'un ünlü yapıtı “*Ütopya*”, 1516’da yayımlandığında büyük ilgi uyandırdı. More, Ütopya’da hayali bir ada ülkenin, hayal gücüyle kurduğu kusursuz düzenini anlatıyor; neredeyse insanlığın tarihi kadar eski olan yeryüzündeki cennet özlemini dile getiriyor, kendi ülkesindeki ve tüm Avrupa’daki durumun Ütopya’nın düzeniyle karşılaştırınca ne denli berbat olduğunu göstermeye çalışıyordu.

“*Ütopya*” sözcüğünün “*hiçbir yer*” anlamına geldiği herkesçe bilindiği halde, More, öyle bir yer gerçekten varmış gibi, Raphael Hythloday adlı gemici sanki gerçekten yaşamış da onun anlattıklarını kaleme almış gibi kurgular yapısını.

Avrupa’da zorbaca saltanat süren kralların baskısı varken, Ütopya’da kırailsız bir özgürlük vardır; Avrupa’da yıkıcı bir kargaşa varken Ütopya’da kusursuz bir düzen vardır; Avrupalılar para kazanmayı ve mal mülk edinmeyi düşünürken Ütopya’lılar kafalarını bilgiyle donatmayı düşünürler; Ütopya’da en geniş anlamıyla hümanizm, yani insanlık sevgisi ve saygısı hâkimdir vb.

Ortaçağ Hristiyanları insanların doğuştan günahkâr olduklarına inanırken Ütopya’da insanların iyi olarak yaratıldıkları; doğru dürüst toplumsal bir düzende kusursuzluğa erişebilecekleri kanısı savunulur.

Ortaçağ insanları gerçek mutluluğu ancak ölümden sonra öteki dünyada ararken, Ütopya’da insanların bu dünyada, yeryüzünde nasıl mutlu olabileceklerini anlatılır. Ortaçağ dinsel bağnazlığının karanlığı içinde bocalarken, Ütopya, düşünce özgürlüğünden yanadır ve tüm dinlere tam bir hoşgörü gösterir.

Televizyon ve Kitap

Eleştirmen yazar **Neil Postman**, “*Televizyon Öldüren Eğlence*” adlı yapıtında söz ve yazı merkezli dönemle görüntü merkezli dönem arasındaki kültürel farklılıkları inceler. “*Öldüren Eğlence*” olarak nitelediği televizyonu, günümüzde bireyleri esir alan ve tüketim toplumunun başat ve en mucizevi aygıtı olmasının sosyokültürel ve felsefi bağlamlarını sorgular.

Ona göre kitabın nitelikli bir kamusal söylem için etkin bir rol oynadığı, düşünmeyi derinleştirdiği, ciddilik, tutarlılık, süreklilik ve bütünlük gibi kavramların yaşama hakkı bulduğu “*Yorum Çağı*” bitmiş, “*Gösteri Çağı*” başlamıştır.

İdeolojinin yerine kozmetiğin geçtiği, gerçeğin imajlara yenik düştüğü, her şeyin “*eğlenceli*” bir biçimde sunulurken içeriksizleştirildiği, müthiş bir enformasyon bombardımanının insanları parçalara ayırdığı, tepkisizleştirdiği, hafızanın kaybolduğu, algılamanın ve muhakeme yeteneğinin azaldığı bir dönemdir bu.

Postman; on beş bin radyo ve televizyon kanalına sahip televizyon çılgını ABD’den hareket ederek yazdığı kitabının bir yerinde şunları söyler:

“Televizyon okuma-yazma kültürünü genişletemez ve pekiştiremez. Tersine, okuma-yazma kültürüne saldırır. Televizyon herhangi bir şeyin devamıysa eğer, on beşinci yüzyıldaki matbaanın değil, on dokuzuncu yüzyıl ortasında telgraf ile fotoğrafın başlattığı geleneğin devamıdır.” **Sözün özü**; Televizyon kitaba düşmandır!

Boş Zaman ve Kitap

Türk edebiyatının en çok okunan yazarlarından **Murathan Mungan**, 1. Antalya Kitap Fuarı’ndaki söyleşisinde: “*Kitap fuarlarına, kitabın hayatımızdaki yerini bize hatırlatması açısından çok önem veriyorum.*”

Çünkü biz, kitap çağının çocuklarıyız bizler için kitap, kutsiyet ifade eden bir nesnedir. Şimdi başka çağlara geldik tabii, teknolojinin çağına... Kitap artık yalnızca söyledikleriyle değil, nesne olarak da hayatımızdan çıkıyor.”

Mungan’a katılmamak olanaksız. Ülkemizde yayınlanan kitap sayısı giderek artıyor ama buna karşın okur sayısında bir artış görünmüyor. Şu bir gerçek ki, toplum olarak kitap okumayı sevmiyoruz. Bahanemiz ise her zaman aynı: **Boş zamanım yok!**

Zeynep Oral’dan okuyalım:

“Boş zamanım yok ki kitap okuyayım, diyenlere benim yanıtlım hep şöyle oldu: Zaman denilen şey çanak çömlek değil ki boşu, dolusu olsun! Zaman yaşanan bir süreçtir. O süreci nasıl değerlendireceğimiz, bize bağlıdır; boşaltırız da doldururuz da... Akıp giden zamanın en dolu olanı, okuyarak ‘geçirilen’ değil; okuyarak çoğaltılan zamandır.

Bütün bunları neden söyleme gereğini duyuyorum? Çünkü ülkem karanlıkla aydınlık, cehaletle bilgi arasında gidip gelmede... Çünkü Cumhuriyet ilkeleri tek tek hasıraltı edilirken bir yandan da cehalet yeniden üretiliyor... Çünkü çağdaş bireyler olmak yerine kul olma alışkanlığı tehditle, korku saçarak yerleştirilmeye çalışılıyor... Çünkü umut ile umutsuzluk fazlasıyla iç içe... Çünkü **okumadan, düşünmeden, öğrenmeden geçen bir ömür gerçekten yaşanmış sayılamaz.**”

4000 yıl önce Sümerlilerin söylediği, “Boş zaman geçirdin, neye yaradı.” ve “Biliyorsun, neden öğretmiyorsun?” atasözlerini bize ulaştıran **Muazzez İlmiye Çığ**, herkese okuma, çalışma, öğrenme, öğretme ve üretme aşkı aşıladı. Tüm bilgisini topluma aktarmayı görev bildi.

Çocuklarımıza kitabı nasıl sevdireceğiz? **Daniel Pennac** “Roman Gibi” adlı kitabında, öncelikle, okumak fiilinin emir kipine tahammülü olmadığını söyler. Tıpkı sevmek fiili gibi... Nasıl ki birisine “Beni Sev!” demek bir işe yaramazsa, “Oku!”, “Oku! Okusana diyorum.”, “Odana git ve kitap oku.” demenin de sonucu hiçliktir.

Okumasız-Yazmasızlar

1970’ten sonra gelişen yeni Türk öykücülüğünün önde gelen isimlerinden **Tomris Uyar**, okumanın önemi üstüne görüşlerini birçok dergide dile getirmiş, bir yazısında şunları söylemişti:

“Çoğunluk, okumayı boş zamanı değerlendirmek olarak alıyor; uğraşlarında sivrilmiş bilim insanları, teknik insanlar, bakıyorsunuz okuyacak zaman bulamamaktan yakınıyorlar. Çoğu edebiyattan, hele günümüz edebiyatından habersiz. Oysa hepimizin bildiği bir gerçektir: Okumak bir alışkanlık işi ve süreklilik ister. Küçük yaşlarda edinilmezse bu alışkanlık, bir daha kolay elde edinilemiyor.

Okur olma bilinci elbette yalnızca ‘okur’dan beklenemez. Yazar, önce okur olarak girişir işe, sonra da okuru ile belirlenmeye, kendi yapıtını ikinci bir gözle incelemesini sağlayan bu yansıtıcısıyla tavrı kesinleşir. Bu tür sıkı iletişimin koptuğu toplumlarda bizdeki gibi ilginç durumlar çıkabilir ortaya: Okurluk bilincinden yoksun eğilimli bir okumasız-yazmasızlar kalabalığıyla kendi yapıtından başka her şeyi yadsıyan, yazma emeğine saygı göstermeyen okumasız-yazar tipi...”

Yaşadığımız pek çok sorunun üstesinden gelmenin; demokrasiyi, insan haklarını, özgürlüğü, saygıyı, erdemi yaşamın vazgeçilmez parçası haline getirmenin yolu, okur olma bilincinden geçiyor.

Okumayan, düşünmeyen insanları yaşadığı bir ülkede, demokrasi yoluyla sağlıklı yönetimlere ulaşmak olanaklı görünmüyor. Demokrasiye gerçekten önem verenlerin kitap düşmanlığından vazgeçmeleri gerekiyor.

Antal Szerb, “Dünya yazını yalnızca büyük yazarları ve onların dışında da genellikle büyük sayıları içerir.” der ve şu notu düşer: “eğlenmek için okuyanlar vardır, okumalarıyla kültürlerini arttırmak isteyenler vardır; ama ben üçüncü tür okuyucuyu düşünüyorum, **okumayı yaşamsal bir işlev ve karşı konulmaz bir zorunluluk sayan okuyucu-gerçek okuyucu-** yalnızca bunlardır... Dünya küçük bir iyiliğe yakıcı bir biçimde gereksinme duyuyor ve de kitapları **seven kişi kötü insan olamaz.**”

Kitap Değil, Yazar Okuyun

Mehmet Eroğlu, “Coğrafya, astronomi merakı ya da serüven tutkusu insanı mutlaka yazmaya götürür.” diyen yazar, kitap okumayı şöyle anlatıyor:

“Hayat, biyolojik bir zorunluluğu yaşamaktan öte, yaptıklarımızın toplamıdır. İşte, eğer bir hayat edinmek istiyorsak ya da edindiğimiz bu hayatın figüranı olmak istemiyorsak mutlaka okumalıyız.

Hayatı romanlardan öğrenenler birkaç adım öne çıkarlar. Okumak-edebiyat diye alın-bize yaşamak istediğimiz hayatlar armağan eder. Öte yandan, bana sorarsanız, eğer bir insan 100 birimse eğitimi bunun yalnızca % 10'nunu verir insana. İnsanın % 90'ı, sonradan edindikleridir. Okumak, işte burada devreye girer. Okumak, en az yatırımla en çok getiri sağlayan bir eylemdir de. İnsan hayatı, okunması gereken kitapların yanında çok ama çok kısıdır.

İyi bir okuyucunun okuyabileceği kitap sayısı iki-üç bini geçmez. Bu nedenle de asla rastgele okumamalıyız. ‘Listelerde bu var, arkadaşım tavsiye etti, herkes okuyor.’ Gibi nedenlerden yola çıkarak okumamak gerekir. Rastgele okumak, abur cubur yemeğe benzer. Okumaya mutlaka klasiklerden başlamalı ve kendimizi ilgilendiren temaları ele alan yazarları bu yoldan keşfetmeliyiz.

Özetlemek gerekirse **kitap değil, yazar okuyun** derim.”

Kitap Okuma Rekoru

Malatya İnönü Stadı'nda 12 Mayıs 2011 tarihinde yapılan denemede, aynı anda aynı yerde aynı kitabı okuyan en kalabalık topluluk dünya rekoru 22.000 kitapseverin katılımıyla Victor Hugo'nun ünlü “Sefiller” romanını okuyarak kırdı.(‘Garip Yolcu’ bölümü okunarak). 22.000 kitapseverin elinde kitap yerine seçilen bölümünün fotokopileri olmasına mı üzülelim, Guinness Rekorları Kitabı'nın ülkemizde kırılan diğer kitap rekorlarına olan ilgisizliğine mi, bilemedik.

İşte gerçek rekorlarımız:

- Türkiye’de son 5 yıl içinde 10 binin üzerinde kitapçı kapandı.
- Türkiye’de günde ortalama televizyon karşısında geçirilen zaman 5 saat, kitaba ayrılan zaman ise yılda sadece 6 saat.¹
- Bir Japon yılda ortalama 25, bir İsviçreli 10, Fransız 7, Türk ise 10 yılda ancak bir kitap okuyor.
- Almanya’da 14.372, İngiltere’de 5.183 kütüphaneye karşın Türkiye’de 310 kütüphane bulunuyor.
- Almanya kütüphanelerinde 150 milyon kitap bulunurken Türkiye’de 13 milyon kitap yer alıyor.
- Türkiye’de ihtiyaç maddeleri sıralamasında kitap, 235. Sırada yer alıyor.

¹ **Başka kaynaktan alınan bir veriye göre de: Türkiye’de günde 5 saat TV. izleniyor ve 3 saat bilgisayar karşısında geçiriliyor(bunun 2 saate yakın kısmı ‘facebook’, ‘twitter’ vb.). Ancak günde **kitap okumaya ayrılan süre ise 58 saniye**(bir dakika) kadar!**

Kitap Ölmeyecek

Kitap internetin ortaya çıkmasıyla ortadan kalkacak mıdır?

Bu sorunun yanıtını **Umberto Eco**, sinemacı ve dramaturg Jean-Claude Carriere ile sohbetinden oluşan “**Kitaplardan Kurtulabileceğiniz Sanmayın**” adlı kitapta veriyor.

“Kitap nesnesinin etrafındaki çeşitlemeler 500 yılı aşkın süredir onun ne işlevini değiştirdi ne de sentaksını. Kitap tıpkı kaşık, çekiç, tekerlek veya makas gibidir. Bir kere icat ettikten sonra daha iyisini yapamazsınız...”

Kitap değerini kanıtladı, aynı şekilde kullanmak üzere kitaptan daha iyisini yapabileceğimiz bir muamma. Belki bileşimine giren unsurlar gelişim gösterecektir, belki sayfaları olmayacaktır artık. Fakat neyse o olarak kalacaktır.”

KAYNAKÇA

YALNIZ KİTAP (328 Sayfa)- Orhan TÜLEYLİOĞLU

Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı

I: Baskı: Nisan 2014/ ANKARA